

Србољуб ЂОРЂЕВИЋ
Учитељски факултет у Врању

УСПЕХ ЛИО УЧЕНИКА ОШ У НАСТАВИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА У ОКВИРУ ПРОГРАМСКО-ТЕМАТСКОГ ПОДРУЧЈА “ЈЕЗИК И ПРАВОПИС”

У раду је приказан успех ЛИО ученика у настави српског језика по „подручјима“ језика и правописа постигнут након организовања и извођења индивидуализоване наставе. Истраживањем је обухваћено 90 ЛИО ученика трију школа за основно и средње образовање у Врању, Лесковцу и Нишу. Посебно је анализиран успех по „подручјима“ језика и правописа најуспешније групе. Добијени резултати извршеног истраживања указују да ЛИО ученици нису подједнако савладали сва „подручја“ језика и правописа, нити су подједнако напредовали у њиховом усвајању ни у оквиру индивидуализоване наставе. На крају рада је дат закључак и предлози за унапређење наставе српског језика са ЛИО ученицима.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: ЛИО ученици, српски језик, језик и правопис, индивидуализација наставе

УВОД

Свако ко се бави наставним радом у основној школи за лако интелектуално ометене ученике зна да су ови ученици међусобно слични само по коефицијенту интелигенције, али да међу њима постоје одређене индивидуалне разлике у осталим својствима, као, на пример: начину и брзини учења, интересовањима, мотивацији, ставовима, телесним својствима и слично. Постојање ових индивидуалних разлика узрок је многих тешкоћа код наставника и самих ученика. Код наставника постојање ових разлика међу ученицима отежава да наставу прилагоде ученицима, а код ученика оне онемогућују успешно праћење наставе, па и доводе до њихове слабе адаптације у разреду. Познавање тих раз-

лика међу ученицима јесте један од главних фактора успешности наставе. Ово, пре свега, због тога што од величине индивидуалних разлика лако интелектуално ометених ученика зависи и сама организација и извођење наставе.

Српски језик као наставно подручје у основној школи пружа широке образовно-васпитне вредности чиме представља изузетно важан наставни предмет у основној школи за ЛИО ученике. Настава српског језика најпре, оспособљава ЛИО ученике за правилно и јасно усмено и писмено изражавање. Поред осталог, настава српског језика има за циљ да коригује, ублажи и, по могућству, отклони говорне недостатке код ЛИО ученика.

Посебан значај овог наставног предмета огледа се у томе што српски језик није само наставни предмет, већ и наставни језик. То указује на чињеницу да је настава српског језика јединствен наставни предмет са више подручја у оквиру којих се реализују посебни циљеви и задаци значајни, не само за овај наставни предмет, већ и за целокупну основно-школску наставу за ЛИО ученике.

Због напред наведеног се слободно може рећи да српски језик представља најзначајније наставно подручје од кога у много чему зависи успех ученика у осталим наставним областима у основној школи за ученике са лаком интелектуалном ометеношћу.

Имајући у виду наведени значај српског језика, као и чињеницу да се у оквиру овог наставног подручја постижу слабији резултати у усвајању планираних програмских садржаја у основној школи за ЛИО ученике (Миладиновић, 1994, 2003), одлучили смо се да експериментално проверимо ефикасност извођења наставе српског језика у зависности од облика њене организације. Провера ефикасности облика организације наставе извршена је у усвајању знања из програмско-тематског подручја „Језик и правопис“.

ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања је био да се утврди ефикасност у погледу образовних резултата (тј. у погледу стицања одговарајућих знања и способности њихове практичне употребе) индивидуализације наставе српског језика и изврши квалитативна анализа резултата постигнутих у усвајању знања из програмско-тематског подручја „Језик и правопис“ након организовања и извођења индивидуализоване наставе.

МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Узорак истраживања

Истраживање је спроведено на узорку од 90 ЛИО ученика VII и VIII разреда трију школа за основно и средње образовање у Врању, Лесковцу и Нишу. У све три школе формиране су групе од по 30 ученика са латентном интелектуалном ометеношћу које су биле статистички уједначене по нивоу развијености интелектуалних способности, општем успеху, оцени из српског језика на крају I полугодишта, као и нивоу језичких и правописних знања и вештина. На овом месту, у табели 1, дајемо резултате уједначавања група у погледу језичких и правописних знања и вештина добијене применом иницијалног теста језичких знања Српски језик (ИТЈЗ).

Табела 1 Успех ЛИО ученика на тесту Српски језик (ИТЈЗ)

Група	N	M	%	s	V
ШОСО "Вуле Антић" (E ₁)	30	21,30	34	12,62	59,25
ШОСО "14. октобар" (E ₂)	30	21,30	34	7,01	32,91
ШОСО "11. октобар" (K)	30	21,30	34	12,24	57,46

N= број испитаника; M= аритметичка средина скорова; %= M изражено у %; s= стандардна девијација појединачних скорова; V= релативна стандардна девијација (постотна вредност s према M)

На основу добијених података са тестирања, изнетих у приложеној табели, јасно се може закључити да су групе биле практично еквивалентне у језичким и правописним знањима и вештинама, као и осталим напред поменутих варијаблама, те се могло рећи да су постојали услови за примену експеримента са системом паралелних група.

Методe, инструменти и процедура истраживања

С обзиром на постављени циљ истраживања, у овом истраживању је коришћена метода теоријске анализе и експеримент са системом паралелних група. Експериментом су упоређивани резултати у оквиру три групе: група E₁ у којој је, као независна варијабла, била уведена индивидуализација наставе српског језика применом наставних листића за надокнађивање; група E₂ у којој је, као независна варијабла, била уве-

дена индивидуализација наставе српског језика применом наставе на три нивоа тежине и група К у којој се настава српског језика организовала и изводила на уобичајени, традиционални начин.

У истраживању је, поред осталих техника, коришћена техника тестирања, а од инструмената тест Српски језик ИТЈЗ као иницијални тест за мерење претходних језичких и правописних знања и вештина ученика. Тест је проверен путем претходног, пробног коришћења на основу чега су израчунате његове основне мерне карактеристике: индекс релијабилности теста r_{tt} је 0,96 и израчунат је Кудер-Ричардсоновом (Kuder-Richardson) методом рационалне еквивалентности. Како је том приликом коришћена и паралелна форма истог инструмента за финално тестирање (тест Српски језик ФТЈЗ), њихова поузданост се измерила уз помоћ Пирсоновог коефицијента корелације и његова висина износи $r_{xy}=0,97$. Дискриминативна вредност задатака оба теста је одређена помоћу бисеријског коефицијента корелације.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

Експеримент је трајао два и по месеца у оквиру ког времена је одржано у свакој групи по четрдесет часова Српског језика, од чега је десет часова (недељно по један час) било намењено за усвајање програмских садржаја програмско-тематског подручја „Језик и правопис“. Након завршетка експеримента извршили смо тестирање ученичких језичких и правописних знања и вештина све три групе финалним тестом Српски језик ФТЈЗ како бисмо утврдили да ли се међусобно разликују образовни резултати постигнути појединачно по групама. Резултати добијени финалним тестирањем приказани су у Табели 2.

Табела 2 Успех ЛИО ученика на тесту Српски језик (ФТЈЗ)

Група	N	M	%	s	V
E ₁ (“наставни листићи”)	30	36,66	58,20	15,48	42,22
E ₂ (“задаци три нивоа”)	30	25,60	40,63	11,43	44,64
K (“традиционални”)	30	22,10	35,08	13,47	60,95

Након финалног тестирања приступило се примени једносмерне анализе варијансе, уз накнадну примену t вредности, уколико се F вредност покаже статистички значајном. Као ниво статистичке значајности,

који је потребан за одбацавање нулте хипотезе, прихваћена је висина 0,01. Применом наведених статистичких параметара доказана је ефикасност индивидуализације наставе Српског језика применом наставних листића за надокнађивање у односу на наставу на три нивоа тежине и „традиционални“ начин организовања и извођења ове наставе.

Да бисмо испитали какав је успех постигнут на појединим „подручјима“ језика и правописа, код ученика експерименталне групе Е1 (код којих је настава Српског језика индивидуализована применом наставних листића), целокупно градиво језика и правописа, које се испитује тестом Српски језик ФТЈЗ, поделили смо на следећа подручја језика и правописа:

- 1) Писање великим почетним словом;
- 2) Знаци интерпункције;
- 3) Састављено и растављено писање речи;
- 4) Писање скраћеница;
- 5) Писање слова х, ч, ћ и ј;
- 6) Писање присвојних придева и поређења придева;
- 7) Писање бројева и датума;
- 8) Глас, слово, реч, реченица;
- 9) Променљиве врсте речи;
- 10) Учење другог писма;
- 11) Глаголи - прошло, садашње и будуће време.

Подела језичких и правописних знања на једанаест наведених подручја, с обзиром на саму структуру теста Српски језик ФТЈЗ, условна је и извршена је из практичних разлога како бисмо проверили, најпре, да ли су ученици експерименталне групе Е1 подједнако савладали сва „подручја“ језика и правописа након примене индивидуализоване наставе Српског језика. За проверу наведеног израчунали смо χ^2 -тест.

Подручја језика и правописа

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
f_o	263	59	56	41	31	8	47	232	300	22	41
f_t	244,44	52,38	87,30	34,92	34,92	34,92	52,38	192,06	279,36	17,46	69,84

f_o = Успех ученика на тесту Српски језик ФТЈЗ на појединим подручјима језика и правописа (фреквенција тачних одговора)

f_t = Теоријске фреквенције уз претпоставку да су ученици постигли подједнак успех у свим подручјима језика и правописа

Добијени χ^2 износи 59,19 и уз 10 df значајан је на оба нивоа поузданости чије граничне вредности овде износе на нивоу 0,05 - 18,30, а на

нивоу 0,01 - 23,20. На основу тога одбацујемо нулту хипотезу и закључујемо да ученици нису подједнако савладали сва подручја језика и правописа.

На основу добијених резултата можемо закључити да су ученици експерименталне групе најбоље савладали следећа подручја језика и правописа: *учење другог писма; глас, слово, реч и реченица и писање скраћеница*. Најслабије су савладали: *писање присвојних придева, глаголи - прошло, садашње и будуће време и састављено и растављено писање речи*.

Да бисмо проверили да ли су ученици експерименталне групе Е1 подједнако напредовали у усвајању знања из свих области језика и правописа, такође смо применили χ^2 -тест. Да бисмо изразили напредак у знању израчунали смо разлику у броју бодова између ИТЈЗ и ФТЈЗ за задатке из сваког подручја језика и правописа. Добивене резултате упоредили смо са резултатима које бисмо добили када би напредак у свим подручјима језика и правописа био подједнак. Ево тих резултата:

Подручја језика и правописа

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
f_o	123	28	36	8	12	8	17	97	95	7	31
f_t	102,62	21,99	36,65	14,66	14,66	14,66	21,99	80,63	117,28	7,33	29,32

f_o = Напредак у појединим подручјима језика и правописа изражен разликом у броју постигнутих бодова на ИТЈЗ и ФТЈЗ

f_t = Теоријска фреквенција просечног напретка у појединим подручјима језика и правописа изражена разликом између успеха на ИТЈЗ и ФТЈЗ

Добијени χ^2 износи 21,03 и значајан је на нивоу поузданости 0,05 чије граничне вредности у овом случају уз 10 df износе на нивоу 0,05 - 18,30, а на нивоу 0,01 - 23,20. На основу тога можемо да одбацимо нулту хипотезу и закључимо да са 95-постотном сигурношћу не постоји подједнак напредак ученика у усвајању знања из свих подручја језика и правописа.

На основу квалитативне анализе можемо закључити да су највећи напредак у усвајању језичких и правописних знања ученици експерименталне групе постигли у: *писању знакова интерпункције, разликовању гласа, слова, речи и реченице и писању великим почетним словом*. Најслабији напредак у усвајању правописних знања ученика експерименталне групе Е1 је исказан у следећим подручјима језика и правописа: *писању скраћеница, писању присвојних придева и поређења придева и писању бројева и датума*. Овако ниски напредак у усвајању знања са наведених језичких и правописних подручја се и могао очекивати с обзиром на

чињеницу да су ученици постигли релативно добре резултате у оквиру писања скраћеница и датума на иницијалном тесту Српски језик ИТЈЗ, па напредак и није могао бити велики, а у оквиру садржаја везаних за писање присвојних придева и поређење придева, успех је био слаб и на иницијалном тестирању због очигледне тежине датих програмских садржаја, па се за кратко време (колико је утрошено за наведене програмске садржаје у оквиру експеримента), није ни могао очекивати већи напредак.

ЗАКЉУЧАК

Иако је реч о релативно малом узорку на коме је извршено наше истраживање, добијени резултати намећу потребу предузимања извесних мера које би могле да допринесу решавању неких питања наставе Српског језика која су, директно или индиректно, повезана са проблемима који су истраживани.

Истраживање је указало на питање постојања индивидуалних разлика међу ЛИО ученицима у знању из програмско-тематског подручја „Језик и правопис“, као и на величину тих разлика унутар једног разреда. Таква сазнања нужно захтевају обавезу да се у настави унутар једног разреда поштују индивидуалне разлике ученика и настава индивидуализује.

За успех ЛИО ученика у основној школи неопходно је прилагођавање наставе и програмских захтева могућностима и потребама ученика. То подразумева примену индивидуализоване наставе у раду са овом популацијом ученика, за шта наставник треба да буде добро припремљен. Први услов од кога зависи успешност прилагођавања наставе индивидуалним разликама ученика јесте наставниково познавање ученика и величине индивидуалних разлика које постоје међу њима, о чему већина наших наставника нема јасну представу.

Резултати овог истраживања указују на потребу темељног разматрања Наставног плана и програма основног образовања и васпитања за ЛИО ученике, како би укупни исходи њиховог базичног образовања и васпитања били ефикаснији. Посебно треба размотрити одговарајуће програме у оквиру наставних предмета и наћи решења која ће одговарати савременим захтевима и потребама ЛИО ученика, али која ће бити у складу са узрастом и могућностима ученика. Тако, резултати нашег истраживања о могућностима усвајања програмских садржаја програмско-тематског подручја *Језик и правопис* указују да ЛИО ученици владају одређеним садржајима који нису планирани наставним програмом у већој мери него оним који су њиме планирани. Ово се, пре

свега, односи на програмске садржаје *писања датума, скраћеница и узвичне реченице*, које су ЛИО ученици усвојили у већој мери него планиране наставне садржаје из истих разреда. Та чињеница јасно указује да се наведени садржаји могу уградити у наставни програм наставе Српског језика.

Резултати истраживања су указали и на одговарајуће дидактичко-методичке смернице, односно поступке специфичне за извођење наставе Српског језика и реализацију планираних наставних садржаја програмско-тематског подручја *Језик и правопис*. Чињеница да су ученици усвојили одређене садржаје овог програмско-тематског подручја, који нису програмом планирани, јасно указује да је до њиховог усвајања дошло усред њиховог стицања у оквиру других наставних предмета, што говори да је потребно успостављање одређених корелационих и координационих веза наставе Српског језика са осталим предметима. Осим тога, само усвајање садржаја везаних за писање датума од стране већине ученика, указује да су ученици свакодневно пишући датуме успели и да усвоје ове садржаје те да је потребно, у току рада из области језика и правописа, систематски радити на усвајању планираних садржаја тиме што би усвајање ових програмских садржаја био *свакодневни задатак наставника*. Чињеница, пак, да ученици најслабије резултате постижу у усвајању програмских садржаја везаних за сложену реченицу, писање присвојних придева, глагола - прошло, садашње и будуће време и писање речца *ли* и *не* указује да овим програмским садржајима треба више пажње посветити како у њиховој обради, тако и у фази понављања и увежбавања.

На крају да истакнемо, будући да нема дилеме какву наставу желимо, квалитетну или не, не може бити ни дилеме треба ли или не треба наставу прилагођавати могућностима ЛИО ученика.

ЛИТЕРАТУРА

1. Blake, A.K. (1976): *The Mentally retarded*, Prentice Hall, New Jersey.
2. Виготски, Л. (1987): *Основи дефектологије*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
3. Gronlund, N. (1974): *Individualizing Classroom Instruction*, Macmillan.
4. Ђорђевић, С. (1997): *Евалуација наставног плана и програма*, Београдска дефектолошка школа, бр. 1, Београд, 144-148
5. Ђорђевић, С. (1997): *Специфичности новог наставног плана и програма*, Београдска дефектолошка школа, бр. 2, Београд, 87-93
6. Ђорђевић, С. (2003): *Ефикасност облика индивидуализације наставе у основној школи за лако ментално ретардиране ученике*, Дефектолошки факултет Универзитета у Београду, Београд.
7. Jones, D.M. (1962): *An Experiment in Adaption to Individual Differences*, The Journal of Educational Psychology, No. 5.
8. Кирби, Р. и Џон, Р. (1978): *Индивидуалне разлике*, Нолит, Београд.
9. Kotova, S. A., Graničina, O. A, Savinova, L. J. (2007): *Načalnoe obrazovanie v kontekste program Junesko "Obrazovanie dlja vseh"* Rosijskoe videnie, Sankt Peterburg.
10. Марковац, Ј. (1966): *Настава и индивидуалне разлике*, Школска књига, Загреб.
11. Meyer, H. (2002): *Didaktika razredne kvake*, Zagreb: EDUCA.
12. OECD: *Teachers Matter: Attracting, Developing and Retaining Effective Teachers* (Overview).
13. Миладиновић, В. (1994): *Основе методике матерњег језика*, Дефектолошки факултет Универзитета у Београду, Београд.
14. Миладиновић, В. (2003): *Методика српског језика за лако ментално ретардирану децу*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
15. *Наставни план и програм основног образовања и васпитања за ученике лако ментално ометене у развоју*, Службени гласник - Просветни гласник, бр. 19, Београд 1993.
16. Шарановић-Божановић, Н. (1980): *Могућност утицаја на когнитивни развој ученика који показују неуспех*, Просвета, Београд.

**SUCCESS OF MILD INTELLECTUALLY RETARDED STUDENTS'
OF PRIMARY SCHOOLS IN SERBIAN LANGUAGE TEACHING
IN THE PROGRAM-THEMATIC AREA OF "LANGUAGE AND
ORTHOGRAPHY"**

SRBOLJUB ĐORĐEVIĆ
Teacher Training Faculty in Vranje

SUMMARY

The paper describes the success of mild intellectually retarded students in Serbian language teaching in "areas" of language and spelling achieved after organizing, and conducting individual teaching. The study included 90 mild intellectually retarded students from three schools for elementary and secondary education in Vranje, Leskovac and Nis. The success of the most successful groups in "areas" of language and spelling is especially analyzed. The acquired results of research indicate that mild intellectually retarded students neither equally overcome all the "areas" of language and spelling, nor equally advance in their adoption of it even within individualized courses. The final part of a paper gives conclusion and suggestions for improvement of teaching Serbian language with mild intellectually retarded students.

KEY WORDS: mild intellectually retarded students, Serbian language, language and spelling, individualization of teaching